

Галина Сердюк*
Ukraine

Компетентнісний підхід у формуванні гнучких умінь (soft skills) як передумова професійного самовизначення учнів у наукових ліцеях

Анотація

Актуальність. Здобуття спеціалізованої освіти наукового спрямування забезпечує розвиток дослідницької компетентності учнів відповідно до профілю навчання та інтересів здобувачів освіти. Науковий ліцей створює інноваційний простір для всебічного розвитку учнів, адже дослідницька культура залежить від особистісних якостей. Система цінностей здобувачів освіти, яка формується в ліцеї, сприяє готовності до різних видів діяльності. Статтю присвячено проблемі розвитку гнучких умінь (soft skills) у процесі дослідно-орієнтованого навчання в науковому ліцеї. Вважаємо доцільним простежити взаємозв'язок між розвитком дослідницької компетентності і гнучкими навичками, розвитком «soft skills» і професійним самовизначенням учнів наукового ліцею. Реалізація компетентнісного підходу в освітньому процесі простежується через безперервність інтелектуального, особистісного розвитку здобувачів освіти, формування універсальних умінь випускників, які гідно конкурують у соціальному середовищі, приймають суспільні виклики.

Мета. Дослідити розвиток гнучких умінь у процесі дослідно-орієнтованого навчання в науковому ліцеї та обґрунтувати значущість «soft skills» у професійному самовизначенні учнів (на прикладі суспільно-гуманітарного профілю).

Методи дослідження: теоретичні (індукція, синтез, узагальнення, конкретизація); емпіричні (вивчення та аналіз нормативно-правових документів у сфері спеціалізованої освіти, педагогічної документації і результатів діяльності наукового ліцею, тестування).

Основні результати дослідження. У статті розкрито сутність понять «гнучкі вміння», «дослідно-орієнтоване навчання», «дослідницька компетентність». Визначено особливості формування гнучких умінь в умовах дослідно-орієнтованого навчання в науковому ліцеї. Вимоги щодо обов'язкових компетентностей та результатів навчання учнів суспільно-гуманітарного профілю проаналізовані в контексті питання розвитку «soft skills» як передумови професійного самовизначення. Описані ефективні форми організації навчально-дослідницької діяльності учнів, застосування яких сприяє формуванню життєво необхідних навичок та професійному вибору.

Наукова новизна результатів дослідження. Визначено підходи щодо організації дослідно-орієнтованого навчання учнів наукових ліцеїв з метою розвитку гнучких умінь як передумови професійного самовизначення. Розкрито особливості формування універсальних навичок в учнів, які здобувають спеціалізовану освіту наукового спрямування. Вимоги щодо розвитку дослідницької компетентності проаналізовані відповідно до питання формування універсальних умінь. Конкретизовано соціальні, комунікативні, когнітивні навички, які формуються в процесі виконання навчально-дослідницької діяльності. Розглянуто зміст навичок, які розвиваються в процесі дослідно-орієнтованого навчання, організованого в межах суспільно-гуманітарного профілю відповідно до обраних галузей знань (мовна, історико-правова).

* Галина Сердюк, аспірантка, Інститут професійної освіти Національної академії педагогічних наук України, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2660-5553>, e-mail: serdyuk.galina@gmail.com.

Ключові слова: науковий ліцей, гнучкі вміння (soft skills), дослідно-орієнтоване навчання, дослідницька компетентність, професійне самовизначення

Summary

Competence Approach in the Formation of Flexible Skills (Soft Skills) as a Prerequisite for Student Professional Self-Determination in Scientific Lyceums

Relevance. Acquisition of specialized scientific education ensures the development of student research competence according to the study profile and student interests. The scientific lyceum creates an innovative space for student comprehensive development because the research culture depends on personal qualities. The student system of values, forming in the lyceum, promotes readiness for various activities. The article is devoted to the problem of the development of soft skills in the process of research-oriented learning in the scientific lyceum. We consider it appropriate to establish a linkage between the development of research competence and flexible skills, the development of “soft skills”, and student professional self-determination in the scientific lyceum. The implementation of the competence approach in the educational process can be visible through the continuity of student intellectual and personal development, the formation of general skills of graduates who compete with dignity in the social environment, accept social challenges.

Purpose. Investigate the development of flexible skills in the process of research-oriented learning in the scientific lyceum and justify the importance of “soft skills” in the student professional self-determination (socio-humanitarian department as the example).

Methods: theoretical (induction, synthesis, generalization, concretization); empirical (study and analysis of legal documents in the field of specialized education, pedagogical documentation and the results of the scientific lyceum activity, testing).

Results. The essence of the concepts “flexible skills”, “research-oriented learning”, “research competence” is revealed. The peculiarities of the formation of flexible skills in the conditions of research-oriented learning in the scientific lyceum are determined. Requirements for compulsory competencies and learning humanitarian department student outcomes are analyzed in developing “soft skills” as a prerequisite for professional self-determination. Effective forms of organization of student educational and research activities, usage of which contributes to building vital skills and professional choices, are described.

Originality. Approaches to the organization of student research-oriented training in scientific lyceums to develop flexible skills as a prerequisite for professional self-determination are identified. The peculiarities of the formation of universal skills in students who receive specialized scientific education are revealed. Requirements for the develop-

ment of research competence are analyzed according to the point of the building of versatile skills. The social, communicative, and cognitive skills formed in teaching and research activities are specified. It is considered the nature of skills developed in research-oriented learning. It is organized within the socio-humanitarian profile according to the selected fields of knowledge (language, history and law).

Keywords: scientific lyceum, flexible skills, research-oriented learning, research competence, professional self-determination

1. Вступ

Постановка проблеми. Основою системи національної освіти на сучасному етапі є «людиноцентризм», що передбачає розвиток унікальності кожної особистості та ціннісне ставлення до навколишнього світу. Тож розвиток здобувачів освіти має відбуватися за умов формування системи компетенцій, з-поміж яких особистісні і професійно важливі якості. Закон України «Про повну загальну середню освіту» унормовує перелік ключових компетентностей, які потрібні для успішної самореалізації. Водночас чітко визначає мету повної загальної середньої освіти як «усебічний розвиток, виховання і соціалізацію особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності» (Pro povnu zahalnu serednyu osvitu, 2020). Оновлення законодавчо-нормативної бази спонукає до гнучких підходів у створенні освітнього середовища. Нові можливості пов'язані із закладами, які надають спеціалізовану освіту наукового спрямування, що ґрунтується на дослідно-орієнтованому навчанні.

Змінюючи змістове наповнення, оновлюючи процес здобуття знань новими формами, забезпечуючи набуття досвіду навчально-дослідницької діяльності, активно працюючи над питанням професійного самовизначення своїх учнів, науковий ліцей створює освітнє середовище для розвитку «м'яких умінь», що сприяють задоволенню освітніх потреб, а згодом і професійному вибору відповідно до ціннісних орієнтацій. Отже, виникає потреба вивчити питання розвитку гнучких

умінь у процесі формування дослідницької компетентності учнів наукових ліцеїв, що сприяє професійному самовизначенню здобувачів освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

За умов компетентнісно-орієнтованої освіти питання розвитку «soft skills» набуває актуальності й досі залишається предметом вивчення. Розглянемо підходи щодо дефініції «soft skills», умов розвитку гнучких навичок, їх значення та перспектив дослідження. Soft skills розуміємо як комплекс навичок, які забезпечують продуктивність праці. Це надпрофесійні вміння, які сприяють успішній самореалізації в професійній діяльності, хоч конкретно й не пов'язані з певною професією. Розглядаючи питання конкурентноспроможності студентів, Висотченко С.В. зазначає, «що головною вимогою сучасного суспільства до випускника закладу освіти є здатність самостійно діяти, швидко приймати рішення, реалізувати особистісний творчий потенціал, бути мобільним, гнучко адаптуватися до умов життя, яке стрімко змінюється та розвивається» (Vysotchenko, 2020, p.12). Узагальнюючи пріоритетні напрями державної політики в галузі освіти, Єрмак Т.М. виокремлює ключові навички XXI століття, виділяє кілька груп soft skills, узагальнює роль школи, учителя, учня в середовищі, орієнтованому на формування важливих у XXI столітті навичок (Yermak, 2019). Як зазначають Повстин О.В. та Козяр М.М., «результатом освітнього процесу вважається не обсяг засвоєної під час навчання інформації, а навички та здатність особистості ефективно діяти в багатоманітних ситуаціях, що можуть виникнути в різних сферах життєдіяльності людини» (Povstyn, Kozyar, 2019, p. 122).

Повністю погоджуємося з пропозицією Наход С.А. розглядати soft skills з позицій компетентнісного підходу. «Soft» трактується як «гнучкість», що характеризує відсутність шаблонності, стереотипності, здатність до змін, подолання фіксованої функціональності, а «skills» – готовність, здатність та можливість особистості діяти в будь-яких мінливих ситуаціях» (Nakhod, 2018). Про «переорієнтацію освітньої парадигми з переважної трансляції знань, формування навичок на створення умов для оволодіння комплексом компетенцій, які є потенціалом, здатністю випускника до виживання і стійкої життєдіяльності в умо-

вах сучасного багатофакторного простору», ідеться в дослідженні Форостовської Т. (Forostov's'ka, 2018, p.132).

Вивчаючи питання soft skills у сучасних реаліях української освіти, Муравйова І.О., Мар'янюк Я.Г., Осадча А.О. визначають основні тенденції вивчення soft skills і можливості їх набуття індивідом, спільності й відмінності вітчизняних і зарубіжних досліджень, найбільш перспективні напрями й технології для використання в освітньому процесі вищих навчальних закладів (Muravyova, Mar'yanko, Osadcha, 2021). Дослідники виділяють три сфери для формування «м'яких навичок»: когнітивна, діяльнісна й особистісна, що узгоджується з нашим розумінням векторів діяльності наукового ліцею, зорієнтованих на перспективу професійного становлення випускників закладу. На думку Тимошенко Н.Є., «складне структурне новоутворення взаємопов'язаних і поєднаних переконаннями морально-вольових якостей особистості, способів поведінки, знань про професії, практичні вміння і навички, сформовані у відповідності з вимогами суспільства й можливостями навчально-виховного процесу в школі», становить сутність професійного самовизначення (Tymoshenko, 2016, p. 112).

Досліджень, що спрямовані на з'ясування розвитку soft skills у контексті формування дослідницької компетентності учнів наукових ліцеїв нами не виявлено. На особливу увагу заслуговує дослідно-орієнтована діяльність, яка організовується з метою розвитку дослідницьких навичок і вмінь, що сприяють формуванню цілісної особистості, яка свідомо здійснює професійний вибір.

Мета статті – дослідити розвиток гнучких умінь у процесі дослідно-орієнтованого навчання в науковому ліцеї та обґрунтувати значущість «soft skills» у професійному самовизначенні учнів (на прикладі суспільно-гуманітарного профілю).

2. Виклад основного матеріалу

Система розвитку «soft skills» у науковому ліцеї спирається на інтегровану модель освіти. Її зміст визначається освітніми галузями, які встановлені державними стандартами загальної середньої освіти. Орієнтуючись на вимоги до обов'язкових компетенцій, що визначені Стандартом спе-

ціалізованої освіти наукового спрямування, ураховуємо профільні інтереси учнів. Система цінностей здобувачів освіти, яка формується в ліцеї, сприяє готовності до різних видів діяльності, які потребують критичного мислення, відповідальності, вміння долати труднощі та вирішувати проблеми. «Спеціалізована освіта наукового спрямування орієнтована на формування загальнолюдських цінностей (морально-етичних і соціально-політичних), а також вимогливості до якості власних досліджень, дисциплінованості та продуктивності в дослідницькій діяльності, відповідальності за результати власних досліджень та їх вплив на життя і здоров'я людей та довкілля, сміливості у відстоюванні власних думок і поглядів» (Pro zatverdzhennya standartu spetsializovanoi osvity naukovoho spryamuvannya, 2019). На нашу думку, дослідно-орієнтоване навчання має свою методологічну специфіку, ґрунтується на тих способах діяльності, які забезпечують виконання здобувачами освіти навчально-дослідницьких завдань. Особливого значення набуває діяльнісний аспект навчання. Засвоєння знань відбувається на основі інтеграції навчальних предметів, а синергетичний принцип стає домінуючим. Саме на стику дисциплін і виникають інноваційні ідеї, з'являються творчі рішення. Набуття академічних знань утрачає своє значення без практично-діяльнісної, особистісно-емоційної складової. Інновації, як правило, пов'язані з людським досвідом, потребами та проблемами. Синергія творчого потенціалу взаємодії науки, культури, мистецтва сприяє створенню педагогічного середовища, у якому формується багатогранна особистість, яка володіє не тільки предметними, а універсальними навичками, що розглядаються нами як сукупність когнітивних, соціальних, комунікативних умінь.

Оскільки основним складником дослідно-орієнтованого навчання є дослідницька компетентність, то визначимо її як «інтегральну якість особистості», а дослідницькі вміння як систему «інтелектуальних та практичних умінь особистості, необхідних для самостійного виконання дослідження» (Holovan', 2012, p.58). Ми погоджуємося з думкою, що «дослідницькі вміння – це сукупність інтелектуальних, практичних і організаторських умінь, спрямованих на виконання діяльності дослідницького характеру» (Holovan', 2012,

p. 59). Переконані, що формування дослідницької компетентності гармонійно пов'язане з розвитком цінностей, особистісних характеристик учнів, які здатні не тільки до пошукової діяльності, а й до самостійного вирішення наукових, навчальних, інтелектуальних, творчих завдань. На нашу думку, за умови ефективно організованого дослідно-орієнтованого навчання, учні мають можливість долучатися до різних видів дослідницької, проектної, проектно-дослідницької діяльності, на основі якої формуються й універсальні навички і вміння.

Особливості формування універсальних навичок. На прикладі учнів суспільно-гуманітарного профілю простежимо, які навички формуються в процесі поглибленого вивчення предметів суспільно-гуманітарного циклу (англійської мови, історії). Виконуючи дослідницькі навчальні завдання, здобувачі освіти визначають проблему, можливості для її вирішення, можуть оцінити рівень чи встановити критерії ефективності запропонованих варіантів виконання навчального завдання. Дослідницька компетентність учнів формується завдяки проведенню досліджень у сфері суспільно-гуманітарних наук. Це вимагає вміння ставити мету, визначати завдання, планувати свою діяльність, вибудовувати певну логіку дослідження, обирати види діяльності для реалізації мети. Під час дослідно-орієнтованого навчання учні суспільно-гуманітарного профілю набувають універсальних навичок. Умовно їх можна поділити на соціальні, комунікативні, когнітивні.

Соціальні навички передбачають формування вмінь, важливих для побудови продуктивного спілкування та ефективної взаємодії з іншими на вербальному та невербальному рівнях, вміння вибудовувати взаємовідносини, працювати в команді та висловлювати свою позицію, переконувати, аргументувати, працювати в групі, відповідно брати на себе відповідальність та ініціювати лідерство. Здатність розуміти, толерантно сприймати членів команди, розуміти себе та співрозмовника під час соціальної взаємодії – усе це сприяє розвитку соціального інтелекту.

Комунікативні навички, які розвиваються в учнів, пов'язані з умінням грамотно взаємодіяти, зокрема передавати інформацію, виражати емоції, робити висновки. Учні навчаються володіти рід-

ною та іноземною мовами на високому рівні. Досвід спілкування з носіями англійської мови через практику волонтерства, роботу англійського клубу, активне долучення до роботи над англійською бібліотекою ліцею через створення анотацій та каталогу видання сучасної англійської літератури – усе це сприяє вільному володінню мовою та формує особливий поведінковий комплекс, що дозволяє не тільки встановлювати контакти, бути цікавим співбесідником, вибудовувати дружні взаємовідносини, але й конструктивно вирішувати конфліктні ситуації. Розвинена комунікабельність важлива для особистісного розвитку. Від цього в майбутньому буде залежати успішна самореалізація в життєво важливих сферах – соціальній, професійній, особистісній.

Розглянемо зміст когнітивних навичок, які формуються в процесі дослідно-орієнтованого навчання відповідно до обраних галузей знань (мовна, історико-правова). Ідеться про розвиток критичного мислення, інноваційне мислення, вирішення проблем, навички самоосвіти, саморозвитку, самоорганізації (регулювання інтелектуального навантаження, уміння раціонально використовувати час, володіння тайм-менеджментом), інформаційні навички.

Освітній процес, на нашу думку, цілісний за умови, якщо водночас реалізуються практична, розвивальна, навчальна, виховна мета. За умови забезпечення емоційно сприятливої атмосфери, розвитку внутрішньої свободи формується вільна особистість, глибоко мотивована до саморозвитку, самореалізації та самовдосконалення. Проекуючи форми взаємодії з учнями в процесі формування життєво необхідних навичок, учителі ліцею використовують активні методи навчання та підходи, засновані на розв'язанні практичних проблем. Командна робота, організована в різних режимах, набуває актуальності. Визначення цілей і конкретизація завдань дозволяють вибудувати траєкторію саморуху учня, а практики вибору сприяють розвитку навичок ухвалення рішень і прийняття відповідальності за них.

Навчально-дослідницькі проекти. На особливу увагу заслуговує проектно-дослідницька діяльність. Реалізація навчальних проектів (індивідуальних, колективних) відбувається в ході пошукової, дослідницької роботи. Зазначимо, що вико-

нання проекту неможливе без етапу планування та вибору відповідних засобів. Уміння продукувати власні ідеї забезпечує успішність у реалізації проекту, а вдало дібрані засоби візуалізації для презентації результатів дають можливість показати переваги виконаної роботи. Практичне застосування – найвищий критерій ефективності роботи.

Прикладом може слугувати навчально-дослідницький проект «Librarium». За ініціативи своїх випускників ліцею отримав англійську бібліотеку, яка стала основою для створення осередку для читання – Центру сучасної англійської літератури, до роботи якого планується долучити молодь міста. Освітні (навчально-виховні) цілі проекту передбачали розвиток як предметних (формування та вдосконалення навичок літературного перекладу; удосконалення лексико-граматичних навичок англійської мови), так і ключових умінь, універсальних навичок, а саме: розвиток критичного мислення, уміння аналізувати та синтезувати інформацію, формування та розширення кругозору, формування адаптаційного способу мислення, розвиток уміння працювати в команді, самоорганізації, розвиток навичок пошукової діяльності.

Компетентнісний підхід в організації роботи дозволив реалізувати зв'язок з літературою, краєзнавством, психологією, компаративною лінгвістикою, стилістикою, теорією перекладу. Завдання проекту передбачали ознайомлення з літературними жанрами та їх стилістичними особливостями; словниковими реєстрами; стилістичними та лексико-граматичними особливостями літературного перекладу; роботу з біографічними даними авторів книг, до яких здійснюється переклад; виконання літературного перекладу вступної частини до англійських книг українською мовою; оформлення результатів проектно-роботи. У підсумку було визначено тематичну та жанрову специфіку англійської бібліотеки (художня, дитяча, юнацька, психологічна, біографічна, автобіографічна література); створені цифрові презентації літературних перекладів вступної частини до книг українською та англійською мовами, біографій авторів; оформлено каталог 135 англійських книг. Презентацією результатів проекту стало відкриття англійської бібліотеки.

Реалізуючи історико-правову галузь знань, освітній заклад ініціював проєкт «Інтерактивна карта «Історія Чернігівщини», мета якого – створення інноваційного продукту – онлайн-платформи «Інтерактивна карта «Історія Чернігівщини». Оскільки учні представляють більшість регіонів Чернігівщини, вони можуть стати носіями історичних, мистецьких, культурологічних надбань, виконуючи дослідницькі завдання, пов'язані з вивченням рідного краю. Мета проєкту: розвивати в учнів дослідницькі компетентності та вміння на основі теоретичних знань розв'язувати практичні завдання; формувати вміння працювати в команді, комунікабельність, толерантність; розвивати креативність, інноваційність; виховувати любов та повагу до історії рідного краю, патріотизм. Соціальна значущість проєкту – популяризація історії рідного краю через можливість використання інтерактивної карти кожною громадою області. Перший етап роботи полягав у зборі інформації про історію свого населеного пункту за трьома напрямками: визначні історичні події, пам'ятки історії та культури, видатні історичні постаті. Другий етап передбачав аналіз інформації, опрацювання історичних довідок. Третій етап – це безпосереднє створення інтерактивної мапи Чернігівської області з розміщенням знайдених відомостей про кожен регіон. Проєкт належить до типу довготривалих і передбачає долучення учнів кожного профілю.

Реалізуючи мовну галузь знань у ліцеї, пропонуємо креативно вивчати рідну мову. Учням було запропоновано долучитися до проєкту «Мовний марафон». В українському суспільстві зростає потреба у кваліфікованих, грамотних, високоінтелектуальних фахівцях, які мають належний рівень мовної культури. Згодом, перебуваючи в професійному середовищі, випускники повинні вміти правильно й коректно висловлювати думки, толерантно, аргументовано відстоювати свою позицію.

Визначимо мету проєкту: закріплення навичок літературної вимови, збагачення активного словника, формування національно свідомої, духовно багатой мовної особистості, яка володіє вміннями й навичками вільно, комунікативно доцільно користуватися засобами рідної мови. Зазначена мета передбачає здійснення навчальної,

розвивальної і виховної функцій освітнього змісту навчального предмета. Цього можна досягти, якщо обрати ефективну форму взаємодії, що забезпечить розвиток гнучких умінь (soft skills). Завдання проєкту передбачали не лише формування компетенцій комунікативно виправдано користуватися засобами мови в різних життєвих ситуаціях, але й формування ціннісних світоглядних уявлень, виховання свідомого прагнення до вивчення української мови. З двох змістових ліній (мовна та мовленнєва) акцент було зроблено на мовленнєву, адже пріоритетним вважаємо розвиток умінь і навичок мовленнєвої діяльності. Діяльнісна змістова лінія була реалізована в процесі роботи над виконанням запропонованих завдань. Комунікативно-функціональний підхід, який було застосовано в процесі реалізації проєкту, тісно пов'язаний із соціокультурною змістовою лінією, що сприяло естетичному і морально-етичному розвитку особистості, гармонійному входженню в суспільство (соціокультурна компетенція). З-поміж завдань, над якими працювали учні, виділимо такі: створити мотиваційний нотатник щодо вивчення української мови; підготувати відеорекламу, віршовану рекламу, ілюстровану рекламу або щось на зразок буклейлера (короткий відеоролик за вивченими темами); виконати міні дослідження про наявну в житті учнів україномовну культуру, яка дає натхнення (пісні, фільми, книги, передачі, сайти і т.д.). Було запропоновано переглянути свій україномовний контент в Інтернеті та внести корективи, а саме: змінити на гаджетах мову інтерфейсу на українську, завантажити на телефон пісні улюблених українських гуртів, обрати в Інтернет-книгарні книжку на свій смак.

У контексті реалізації мовної та історико-правової галузі знань у ліцеї було втілено проєкт «Топоніміка рідного краю». Оскільки топоніміка є інтегральною науковою дисципліною на стику географії, історії та лінгвістики, реалізація проєкту стала зразком утілення інтегрованого підходу до освіти. Розвиток предметних і ключових компетентностей відбувся в процесі виконання дослідницького завдання: знайти й пояснити походження й глумачення назви свого населеного пункту; опрацювати інформаційний матеріал, систематизувати, узагальнити; презентувати ко-

лективну роботу через творчий захист колективного проекту. Усі перелічені етапи роботи потребували таких універсальних навичок: ініціативність, лідерство, відповідальність, мобільність, адаптивність, креативність, критичність мислення, колективізм. Командна робота, яка тривала протягом двох років, вимагала вміння об'єднувати свої зусилля, довіри, творчого підходу. Пошукова робота, яка здійснювалася через роботу з архівними історичними документами, періодичну пресу, художню та історичну літературу, усну народну творчість (легенди, перекази, пісні), опитування жителів своїх сіл і селищ, була логічно вибудована та чітко організована. Оскільки матеріал, з яким працювали здобувачі освіти, був пов'язаний з їхніми регіонами, то проект набув емоційної складової – почуття поваги до своєї малої батьківщини як потужного культурологічного джерела.

Зазначимо, що організація дослідно-орієнтованого навчання в науковому ліцеї спрямована на освоєння учнями різних типів діяльності, зокрема дослідницької й проектної. Це ключова умова розвитку універсальних компетенцій і навичок. Звичайно, ми чітко розрізняємо особливості кожної з названих типів діяльності, адже вирішення учнями дослідницького завдання передбачає наявність основних етапів, що властиво для наукової сфери: постановка проблеми, вивчення теорії, присвяченій проблематиці, добір методик дослідження й практичне оволодіння ними, збір власного матеріалу, аналіз і узагальнення, науковий коментар, власні висновки. На відміну від дослідницької діяльності, проектна діяльність осмислюється нами як спільна навчально-пізнавальна, творча, ігрова діяльність, що спрямована на досягнення загального результату і теж має свою мету, методи, способи. Важлива умова – наявність очікувань щодо продукту діяльності, етапів проектування. Зазначимо, що без сформованої концепції, визначення чітких завдань, оптимальних ресурсів для реалізації, організації взаємодії неможливо реалізувати проект. Вважаємо, що рефлексія результатів діяльності є важливою умовою для його успіху. Досвід переконує, що поєднання цих типів діяльності може стати основою для розвитку не лише дослідницької компетентності, але й гнуч-

ких навичок, які сприятимуть широкому професійному вибору та реалізації різнобічних професійних інтересів.

Професійний вибір. Проаналізуємо професійний вибір учнів суспільно-гуманітарного профілю за період з 2019 до 2021 рр. та простежимо професійні інтереси випускників профілю у 2022 р.

За результатами вступу у виші у 2019 р. з 29 випускників 13 (45%) обрали філологічні спеціальності (англійська, українська, німецька, французька, іспанська мови). Історію, археологію, право і юриспруденцію виявили бажання вивчати 5 (17%) учнів. Водночас 11 (38%) виявили інтерес до вивчення журналістики (реклама і зв'язки з громадськістю), культурології, режисури, телебачення, музичного мистецтва, готельно-ресторанної справи, туризму, маркетингу, кібербезпеки.

За результатами вступу у 2020 р. з 30 випускників профілю 9 (30%) обрали філологічні спеціальності (українська мова і література, англійська, німецька, італійська), 7 (23%) виявили бажання вивчати історію, право і юриспруденцію. 14 (47%) зацікавили такі спеціальності: менеджмент, комп'ютерна інженерія, публічне управління та адміністрування, туризм, маркетинг, соціальна робота, кібербезпека, комп'ютерна та програмна інженерія, суспільні комунікації та регіональні студії, міжнародні комунікації, медіапродюсування.

Випускники профілю у 2021 р. виявили такі професійні інтереси: з 33 учнів 24 (73%) обрали фах, пов'язаний з профілем. Як правило, це факультети іноземної філології (англійська, німецька, французька, японська, українська мова і література). Випускники виявили інтерес до прикладної лінгвістики, літературного редагування, перекладу (18 (54 %) випускників). Вивченням історії, права, юриспруденції виявили бажання займатися 6 (18%) учнів. 9 випускників, а це 27%, обрали фах, не пов'язаний з профілем навчання, і виявили бажання навчатися на природничо-математичному, економічному факультетах, факультеті пожежної безпеки та цивільного захисту та вивчати комп'ютерні науки, фінанси й банківську справу, харчові технології, фармацію, лісове господарство.

Прогнозуючи вибір професійного середовища випускниками гуманітарного профілю 2022 року

(опитувальник Д. Голанда), можемо дійти висновку, що з 28 респондентів артистичне середовище приваблює 10 (36%) випускників, конвенційне вважають домінантним 5 (17%) учнів, соціальне – 5 (17%), підприємницьке – 5 (17%), 2 учні цікавляться соціальним і підприємницьким професійним середовищем, 1 – інтелектуальним і підприємницьким. Визначаючи ступінь зв'язку типу особистості зі сферою професійної діяльності, ми дійшли висновку, що модель професійного середовища, яке обирають учні, залежить від притаманних їм інтересів, поглядів, здібностей, психологічних властивостей, а розвинені навички, які означуємо як універсальні (soft skills), допоможуть набуттю професійних знань та сприятимуть успішній професійній діяльності.

Аналізуючи результати методики «Матриця професійного вибору», зазначимо, що з 28 респондентів найбільший інтерес викликало управління як вид діяльності (13 учнів (46%). Ураховуючи, що один і той же випускник може бути зацікавлений у декількох сферах, можемо представити ієрархію видів діяльності таким чином: творчість – 8 учнів, освіта – 6, виробництво – 5, захист – 4, дослідження – 4, конструювання – 2, контроль – 2, оздоровлення – 1, обслуговування – 1; предмет праці: людина – 21, інформація – 9, мистецтво – 9, фінанси – 6, тварини – 3, техніка – 2, виробництво – 2, продукти харчування – 1. У поєднанні з опитувальником «Професійні схильності» можемо визначити рівень схильності кожного респондента до певних видів діяльності, а саме: до роботи з людьми, дослідницької, практичної, планово-економічної діяльності, до естетичних, екстремальних видів діяльності.

Результати проведеного аналізу переконують, що учні суспільно-гуманітарного профілю мають різнобічні міжпредметні інтереси, які реалізуються в професійному середовищі. Дослідно-орієнтоване навчання сприяє формуванню дослідницької компетентності та розвиває гнучкі вміння й навички. Формування дослідницької компетентності сприяє розвитку вміння аналізувати і вирішувати проблеми міждисциплінарного (професійного) характеру. Розвиваються вміння командної роботи, культура довіри й поваги. Учні опановують навички практичного застосування набутих знань, уміння критично оці-

нювати свої вчинки, формують готовність відстоювати свою позицію, діяти відповідно до інтересів, запитів, здібностей. Забезпечення безперервності процесу інтелектуального, творчого, особистісного розвитку, вироблення відповідних умінь (soft skills) – завдання, яке виконує науковий ліцей на довгострокову життєву перспективу учнів. Реалізація компетентнісного підходу простежується через безперервність інтелектуального, особистісного розвитку, формування універсальних умінь випускників.

3. Висновки

Результати аналізу педагогічної документації і діяльності наукового ліцею дають підстави стверджувати, що компетентнісно орієнтований підхід у системі освіти наукового ліцею сприяє розвитку цілісної особистості, яка володіє універсальними навичками. У статті нами проаналізовані приклади міждисциплінарної проектної роботи, групових форм роботи, які сприяють розвитку гнучких навичок і можуть слугувати орієнтиром для освітніх закладів, які організують дослідно-орієнтоване навчання здобувачів освіти. Набутий практичний досвід буде актуальним у вивченні суспільно-гуманітарних дисциплін. Як показує аналіз досвіду, ефективним є підхід використання потенціалу навчальних дисциплін у поєднанні з дослідницькою, пошуковою роботою. Визначаючи соціальні, комунікативні, когнітивні навички, вважаємо за доцільне виділити й сфери для формування «м'яких навичок» (соціальна, когнітивна, особистісна, діяльнісна). При організації форм взаємодії з учнями в процесі формування життєво необхідних навичок важливо використовувати активні методи навчання, засновані на розв'язанні практичних проблем, зокрема й навчально-дослідницьких. Отже, описана система роботи на основі організації дослідно-орієнтованого навчання може слугувати моделлю для закладів, які надають спеціалізовану освіту наукового спрямування, та профільних ліцеїв.

Перспективи подальших пошуків у напрямку дослідження. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні педагогічних умов наукового ліцею, які сприяють професійному самовизначенню здобувачів освіти. Організація

професійно зорієнтованої підготовки учнів у ліцеї забезпечує гармонійну послідовність здобуття спеціалізованої освіти наукового спрямування і подальшого навчання у вишах.

Література

- Висотченко С.В. Сучасні проблеми конкурентноспроможності студентів. «Soft Skills – невід’ємні аспекти формування конкурентоспроможності студентів у XXI столітті»: тези доп. учасн. міжвузівського науково-методичного семінару. (м. Київ, 21 лютого 2020 р.). Київ, 2020. С. 12–14.
- Головань М.С. Сутність та зміст поняття “дослідницька компетентність”. Теорія та методика навчання фундаментальних дисциплін у вищій школі: збірник наукових праць. Випуск VII. Кривий Ріг: Видавничий відділ НМетАУ, 2012. С. 55–62.
- Єрмак Т.М. Розвиток в учнів навичок XXI століття. I Міжнародна науково-практична конференція «Виклики в науці сучасності». 29 грудня 2019 р. С. 107–115. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/1082> (дата звернення: 25 січня 2022).
- Муравйова І.О., Мар’янюк Я.Г., Осадча А.О. Soft skills у сучасних реаліях української освіти. Інноваційна педагогіка, 2021. Випуск 32. Т. 1. С. 108–112.
- Наход С.А. Значущість «SOFT SKILLS» для професійного становлення майбутніх фахівців соціономічних професій. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії і перспективи, 2018. Вип. 63. С. 131–135.
- Повстин О.В., Козяр М. М. Значення «soft skills» у формуванні управлінської компетентності фахівців у галузі безпеки людини. Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. 2019. №20. С. 122–127.
- Про затвердження Стандарту спеціалізованої освіти наукового спрямування (2019). Наказ МОН України від 16 жовтня 2019 р. №1303. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-standartu-specializovanoyi-osviti-naukovogo-spryamuvannya> (дата звернення: 25 січня 2022).
- Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16 січня 2020 р. №463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 28 січня 2022).
- Тимошенко Н.Є. Професійне самовизначення особистості як психолого-педагогічна проблема. Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія 11.

Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Випуск 21: збірник наукових праць. Київ: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2016. С. 109–112.

- Форостовська Т. Компетентнісний підхід в процесі формування професійного самовизначення майбутніх учителів хімії. Збірник наукових праць Л’ОГОС, 2020. С. 95–97 URL: <https://doi.org/10.36074/21.02.2020.v2.35> (дата звернення 25 січня 2022).

References

- Vysotchenko, S.V. (2020). Suchasni problemy konkurentnospromozhnosti studentiv [Modern problems of student competitiveness] «Soft Skills – nevid’yemni aspekty formuvannya konkurentnospromozhnosti studentiv u XXI stolitti»: tezy dop. uchasn. mizhvuzivsk’oho naukovo-metodychnoho seminaru. (m. Kyiv, 21 lyutoho 2020 r.). Kyiv, 12–14. [in Ukrainian].
- Holovan’, M.S. (2012). Sutnist’ ta zmist ponyattya “doslidnyts’ka kompetentnist’ [The essence and content of the concept of “research competence] Teoriya ta metodyka navchannya fundamental’nykh dystsyplin u vyshchii shkoli: zbirnyk naukovykh prats’. Vypusk VII. Kryvyy Rih: Vydavnychyy viddil NMetAU, 55–62. [in Ukrainian].
- Yermak, T.M. (2019). Rozvytok v uchniv navychok XXI stolittya [Development of students’ skills of the XXI century] I Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiya «Vykylyky v nautsi suchasnosti». 29 hrudnya 2019, 107–115. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/1082> (data zvernennya: 25 sichnya 2022).
- Muravyova, I.O., Mar’yan’ko, YA.H., Osadcha, A.O. (2021). Soft skills u suchasnykh realiyakh ukraiyins’koyi osvity [Soft skills in the modern realities of Ukrainian education] Innovatsiyina pedahohika. Vypusk 32. T. 1, 108–112. [in Ukrainian].
- Nakhod, S.A. (2018). Znachushchist’ «SOFT SKILLS» dlya profesiynoho stanovlennya maybutnikh fakhivtsiv sotsionomichnykh profesiy [Significance of “SOFT SKILLS” for the professional development of future specialists in socionomic professions] Naukovyy chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Seriya 5. Pedahohichni nauky: realiyi i perspektivy. Vyp. 63, 131 – 135. [in Ukrainian].
- Povstyn, O.V., Kozyar, M.M. (2019). Znachennya «soft skills» u formuvanni upravlins’koyi kompetentnosti fakhivtsiv u haluzi bezpeky lyudyny [The importance of “soft skills” in the formation of managerial competence of specialists in the field of human security] Visnyk L’vivsk’oho derzhavnoho universytetu bezpeky zhyttyediyal’nosti. №20, 122–127. [in Ukrainian].

Pro zatverdzhennya standartu spetsializovanoyi osvity naukovooho spryamuvannya (2019) [On approval of the standard of specialized education in the field of science] Nakaz MON Ukrayiny vid 16 zhovtnya 2019 r. №1303. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-standartu-specializovanoyi-osviti-naukovogo-spryamuvannya> (data zvernennya: 25 sichnya 2022).

Pro povnu zahal'nu serednyu osvitu (2020). Zakon Ukrayiny vid 16 sichnya 2020 r. №463-IKH [On complete general secondary education: Law of Ukraine] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (data zvernennya: 28 sichnya 2022).

Tymoshenko, N.YE. (2016). Profesiynne samovyznachennya osobystosti yak psykholoho-pedahohich-

na problema [Professional self-determination as a psychological and pedagogical problem] *Naukovyy chasopys Natsional'noho pedahohichnoho universytetu im. M.P. Drahomanova. Seriya 11. Sotsial'na robota. Sotsial'na pedahohika. Vypusk 21: zbirnyk naukovykh prats'*. Kyiv: Vyd-vo NPU im. M.P. Drahomanova, 109–112. [in Ukrainian].

Forostovs'ka, T. (2020). Kompetentnisnyy pidkhid v protsesi formuvannya profesiynoho samovyznachennya maybutnikh uchyteliv khimiyi [Competence approach in the process of forming professional self-determination of future chemistry teachers] *Zbirnyk naukovykh prats' LÓHOS*, 95–97 URL: <https://doi.org/10.36074/21.02.2020.v2.35> (data zvernennya: 25 sichnya 2022).